

שבת - זכרו ושמור

1. השוו את מצוות השבת בעשרת הדברות בשמות (כ) לזו שבדברים (ה). - מהי תפיסת השבת בכל אחד מהם?

2. מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ז
זכור ושמור, שניהם נאמרו בדיבור אחד, + שמות לא יד+ מחלליה מות יומת + במדבר כח ט+ וביום השבת שני כבשים, שניהם בדיבור אחד נאמרו. + ויקרא יח טז+ ערות אשת אחיך + דברים כה ה+ ויבמה יבא עליה, שניהם נאמרו בדיבור אחד. + שם שם / דברים כב / יא+ לא תלבש שעטנז, / דברים כב יב / וגדילים תעשה לך, שניהם נאמרו בדיבור אחד. מה שאי אפשר לאדם לומר כן, שנ' + תהלים סב יב+ אחת דבר אלהים שתים זו שמענו, ואומר + ירמיה כג כט+ הלא כה דברי כאש נאם ה':
זכור ושמור, זכור מלפניו ושמור מלאחריו, מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקדש, משל לזאב שהוא טורד מלפניו ומלאחריו.

- מה פירוש נאמרו בדיבור אחד לפי המדרש? עם איזה בעיה המדרש מתמודד .
- מיהו הזאב ? מה זה אומר על אופיה של תוספת השבת?
- בירושלמי מובאת מקבילה - יש בה דוגמא נוספת - מה היא תורמת להבנת המדרש?

3. תלמוד ירושלמי מסכת נדרים פרק ג דף לז טור ד / מ"ט
זכור ושמור שניה' בדבור אחד נאמרו מה שאי אפשר לפה לומר ולא לאוזן לשמוע מחלליה מות יומת ושני כבשים בני שנה תמימים נאמרו בדיבור אחד מה שאי אפשר לפה לומר ולא לאוזן לשמוע ערות אשת אחיך לא תגלה יבמה יבא עליה שניהן נאמרו בדיבור אחד ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה למטה אחר וכל בת יורשת נחלה שניהן בדיבור אחד גדילין תעשה לך לא תלבש שעטנז שניהן בדיבור אחד נאמרו וכן הוא אומר אחת דיבר אלהים בדיבור שתים זו שמענו וכתוב הלא כה דברי כאש נאם י"י וכפטיש יפוצץ סלע

4. פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא כג - י' הדברות פ' תליתאה
זכור את יום השבת לקדשו הכא כתב זכור ולהלן שמור, רבי יודן רבי אייבו בשם ר' שמעון בן לקיש למלך ששלח את בנו אצל החנוני ומסר לו איסר ונתן לו צלוחית, שיבר את הצלוחית ואיבד את האיסר, תלש באזנו ותלש בשערו, ונתן לו פעם שנייה ואמר לו הזהר שלא תאבד את אילו כשם שאיבדת את הראשונות, כך על ידי שאבדו ישראל זכור במדבר (לא) נתן להם שמור, לכך נאמר זכור ושמור,
אמר ר' יודן זכור נתן לאומות העולם שמור נתן לישראל,
אמר [רבי] אייבו זכור נתן ליורדי הים, שאינם יודעים אם באיסור הם מטלטלים ואם בהיתר הם מטלטלים, שמור נתן ליושבי היבשה,
אמר רבי שמלאי זוכריהו עד שלא יבא שומריהו משיבא, הא כיצד אם נזדמן (לו) [לך] חפץ טוב התקינו לשבת, כלי חדש התקינו לשבת

- כיצד פותר מדרש זה את הכפילות בין זכור לשמור?
- להבנת דעת רבי שמלאי ראו את הגמרא הבאה:

5. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף טז עמוד א
תניא, אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת. מצא בהמה נאה אומר: זו לשבת. מצא אחרת נאה הימנה - מניח את השניה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים. שנאמר + תהלים סח+ ברוך ה' יום יום. תניא נמי הכי: בית שמאי אומרים: מחד שביך לשבתך, ובית הלל אומרים: ברוך ה' יום יום.

- הסבירו את תפיסת העולם של הלל מול זו של שמאי?

- השוו את כל הפתרונות לכפילות - האם יש ביניהם מחלוקת?

6. ספר תפארת ישראל פרק מד

כבר התבאר לך (פרק מג) כי החלופים שיש בין דברות הראשונות ובין דברות אחרונות, הוא מצד התוספת שראוי למשנה תורה, מן הטעם אשר אמרנו, והם דברים ברורים. ומזה תוכל להבין מה שאמרו ז"ל (שבועות כ ב) "זכור" ו"שמור" בדבור אחד נאמר, יותר מכל שאר החלופים והשנויים. כי שאר החלופים לפי הראוי ולפי הסדר. אבל "זכור" ו"שמור" אי אפשר לומר בשביל התוספת בדברות שניות, דאין כאן תוספת, רק חסרון, שהרי לא נזכר כלל "זכור" בדברות שניות, ואם כן אין כאן תוספת. ואם הפשטנים (הראב"ע שמות כ, א), אשר לא הבינו דברי תורה, אמרו כי "שמור" הוא כמו "זכור", ואין כאן רק מלות שונות. ואין צריך להשיג על דברים כאלו. כי כאשר תתבונן במה שכתוב בדברות הראשונות (שמות כ, יא) "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ", ובדברות שניות כתיב (דברים ה, טו) "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וגו'", יתבאר לך בבירור שהשנוי הזה נמשך בשביל כי בדברות הראשונות נאמר "זכור את יום השבת", ובדברות שניות כתיב "שמור את יום השבת"...

אמנם כל שאר החלופים שהם בדבור "זכור" ו"שמור", הם נמשכים אחר התחלת הדבור של כל אחד ואחד; כי "זכור" הוא מצות עשה, לזכור את יום השבת. והזכירה הזאת הוא מורה על מעלת שבת, ולכך יזכור אותו. ומה מעלתו של שבת, כי מה יום מיומים (סנהדרין סה ב). ואמר כי בודאי יש יום מיומים, "כי ששת ימים עשה ה' את השמים וגו'", וזהו מעלת השבת מבין שאר הימים, שהוא יום מקודש משאר הימים. ובמצות "זכור" לא שייך הטעם "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך וגו'" (דברים ה, טו), כי זה אין טעם כלל אל מעלת ומדרגת השבת על שאר הימים. ולפיכך הוצרך לתת טעם "כי ששת ימים וגו'".

ואצל "שמור", שאינו רק לא תעשה, שלא יעשה מלאכה, ומה שהאדם יושב בטל ואינו עושה מלאכה, אין זה מעלת השבת, שהרי אין זה דבר נראה, שכמה בטלים יש. רק עיקר מעלת השבת על ידי מצות עשה, להזכיר יום השבת, שזהו מעלת השבת בפעל. ולפיכך במצות "שמור" לא נתן הטעם "כי ששת ימים עשה ה' וגו'", כי זה מורה על מעלת השבת. רק נתן טעם למה שאמר "שמור", שיהיו נזהרים ישראל בשמירתו, ושלא יחללו אותו, יותר מכל העכו"ם. ואל דבר זה צריך טעם, שמאחר שהשם יתברך ברא עולם בששה ימים, ונח ביום השביעי, ראוי שיהיו כל הנמצאים שומרים השבת, כי אין זה מגיע לישראל בלבד. ועל זה נתן טעם "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך", כלומר כי השבת מתיחס לישראל דוקא. כי כמו העולם שברא השם יתברך בששת ימי בראשית, ולא היה בו מנוחה, ואחר כך קבל העולם השלמות והמנוחה. כך "וזכרת כי עבד היית במצרים", ולא היה לך מנוחה, "ויפדך מבית עבדים", והקנה לך ההשלמה והמנוחה.

- במה שונה ההבדל של זכרו ומשור משאר ההבדלים שבין שני נוסחי הדברות?

- איזה שני אלמנטים בשבת מדגישים השמור והזכור?

7. פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא כג - י' הדברות פ' תליתאה

עקילס הגר שאל את ר' אליעזר, אמר לו הואיל וחביבה היא מילה לפני הקדוש ברוך הוא מפני מה לא ניתנה בעשרת הדברות, אמר לו קודם עשרת הדברות ניתנה דכתב ושמתם את בריתי (שמות י"ט ה) זו ברית שבת וברית מילה,

מטרונית שאלה את רבי יוסי בר רבי חלפתא, אמרה לו אם חביבה מילה לפני הקדוש ברוך הוא מפני מה לא ניתנה בעשרת הדברות, אמר לה כבר ניתנה וגרך אשר בשעריך זה הגר שהוא משמר את השבת בברית כישראל. ...

על כן ברח ה' את יום השבת (לקדשו) [ויקדשהו] שאין לו בן זוג, חד בשבא ותרי, ושלישי ורביעי, וחמישי וששי, שבת אין לו זוג. ד"א יום טוב ויום הכפורים נדחה, שבת אינו נדחה, אמרה שבת לפני הקדוש ברוך הוא לכולן יש זוג ולי אין זוג, אמר לה הקדוש ברוך הוא כנסת ישראל היא בן זוגך, וכיון שעמדו על הר סיני, אמר להם הוי זכורים לאותו דבר שאמרתי לשבת כנסת ישראל היא בת זוגך, שנאמר זכור את יום

השבת לקדשו. תני דבי רבי ישמעאל ברכו במן וקדשו במן, [ברכו במן] שבכל יום עומר אחד ובשבת שני עומרים, וקדשו במן לא הבאיש ורמה לא הייתה בו (שמות ט"ז כ"ד), תני רבי בשם רבי נתן קדשו בברכה, מכאן אמרו מקדשו על הכוס בכניסתו, ורבי אמר קדשו בעטיפה - האם מדרש זה תואם את רוח השבת בשמות או בדברים?

8. מדרש תהלים (בובר) מזמור צב

[א] מזמור שיר ליום השבת. אמר ר' יצחק ראו כי ה' נתן לכם (את) השבת (שמות טז כט), מהו ראו, אמר ר' יוסי מרגניתא דיהיבת לכוון, כל עיסקא דשבת כפול, לחם משנה שני העומר לאחד (שם שם / שמות ט"ז / כב), קרבנה כפול, שנאמר וביום השבת שני כבשים (במדבר כח ט), עונשה כפול, שנאמר מחלליה מות יומת (שמות לא יד), שכרה כפול, שנאמר וקראת לשבת עונג (ולקדוש) [לקדוש] ה' מכובד (ישעיה נח יג), אזהרותיה כפולות, זכור ושמור, מזמור כפול, מזמור שיר ליום השבת. - מה מלמדות כפיליות השבת? - מה פירוש מזמורו כפול - עיינו במזמור צב.

9. מי אוהב את השבת / אהוד מנור

מי אוהב את השבת?

אמא ואבא!

מי אוהב את השבת?

סבתא וסבא!

מי אוהב את השבת?

אני, אתה ואת.

כל העולם כמעט!

אז למה לא כל יום שבת?....

בשבת אבי ישן עם העיתון שלו
ואמי אומרת כן הרבה יותר מלא,
יום שבת הוא יום נחמד
יותר מכל אחר -
אז למה דוקא יום שבת
עובר כל כך מהר